

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA XORIJIY TIL
KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI
METODLARI**

Choriyeva Xurmo

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda xorijiy til kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi samarali metodlar tahlil qilinadi. Erta yoshda til o'rganishning psixologik asoslari, til kompetensiyalarining shakllanish bosqichlari, pedagogik yondashuvlarning o'rni hamda o'yin, kommunikativ va multimediya metodlarining samaradorligi ilmiy nuqtai nazardan yoritilgan. Tadqiqotda xorijiy tilni o'rgatishda interaktiv vositalar, vizual materiallar, rolli o'yinlar, harakatli mashqlar va situatsion yondashuvning ahamiyati ko'rsatib beriladi. Maqola maktabgacha ta'lim muassasalari pedagoglari uchun amaliy metodik tavsiyalarni ishlab chiqishga qaratilgan.

KALIT SO'ZLAR: Maktabgacha ta'lim, xorijiy til, kompetensiya, metodlar, kommunikativ yondashuv, o'yin texnologiyasi, interaktiv usullar, lingvistik rivojlanish, multimediya, eshituv ko'nikmasi.

Bugungi kunda global axborot makoni va xalqaro muloqotning kengayishi maktabgacha yoshdan boshlab xorijiy tilni o'rgatish zaruratini kuchaytirmoqda. Erta yoshdagi bolalar tabiiy qabul qilish, tez yod olish, taqlid qilish hamda muloqotga kirishishga tayyor bo'lgan psixologik xususiyatlarga ega bo'lib, aynan shu jihatlar xorijiy til kompetensiyalarini samarali shakllantirishga imkon beradi. Maktabgacha davrda til o'rgatish grammatik tizim asosida emas, balki bola uchun tabiiy bo'lgan o'yin, harakat, qo'shiq, vizual kartochkalar, audio-vizual materiallar orqali amalga oshirilishi zarur.

Chet til kompetensiyalarining shakllanish jarayoni bolada eshituv idroki, talaffuz, so'z boyligi, sodda gap tuzish va situatsion muloqot ko'nikmalarining asta-sekin rivojlanishiga asoslanadi. Shu bois pedagog tanlaydigan metodlar bolaning yoshiga, psixologik rivojlanish darajasiga va individual ehtiyojlariga mos bo'lishi lozim. O'yin texnologiyalari, kommunikativ yondashuv va multimediya vositalari xorijiy tilni o'rgatishda eng samarali metodlar sifatida e'tirof etilmoqda.

O'zbekiston ta'lim tizimida ham maktabgacha yoshdagi bolalarga xorijiy til o'rgatish bo'yicha yangi yondashuvlar, pedagogik innovatsiyalar va didaktik resurslar joriy etilmoqda. Interaktiv usullar, rolli o'yinlar, dialoglar, audiovizual materiallar asosida qurilgan mashg'ulotlar bolalarning tilni faol qo'llashiga, muloqot ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda xorijiy til kompetensiyalarini shakllantirishning samarali metodlari ilmiy tahlil qilinib, pedagoglar uchun amaliy taklif va tavsiyalar beriladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda xorijiy til kompetensiyalarini shakllantirishning samarali metodlarini aniqlash jarayoni, avvalo, bolalarning yosh davri psixologiyasi, ularning nutqiy rivojlanish bosqichlari va o'rganishga tabiiy qiziqishini chuqur tahlil qilishni talab etadi. Ushbu davrda bola informatsiyani qabul qilish tezligi yuqori, eshitganini oson takrorlay oladi, yangi tovush tizimlarini qabul qilishda moslashuvchanlik ko'rsatadi. Aynan shu imkoniyatlar xorijiy til kompetensiyalarining tabiiy shakllanishiga xizmat qiladi. Til o'rgatishning samaradorligi pedagog tomonidan tanlangan metodlarga, mashg'ulotlarning qiziqarli va interaktiv bo'lishiga hamda bolaning o'quv jarayoniga faol jalb etilishiga bog'liq. Shu bois samarali metodlarni qo'llash maktabgacha ta'lim tizimida muhim vazifa sifatida qaraladi.

Xorijiy til kompetensiyasi bir necha tarkibiy qismlardan iborat: eshituv idroki, talaffuz, so'z boyligi, sodda gap qurish, dialogik nutq, situatsion muloqot va elementar nutqiy faoliyat. Bu kompetensiyalar o'zaro bog'liq holda bosqichma-bosqich shakllanadi. Dastlab bola eshitganini tushunishga o'rganadi, keyin alohida so'zlarni tanib, takrorlaydi, so'ngra sodda gaplar tuzishga o'tadi. Shuning uchun metodlar ham ushbu ketma-ketlikni qo'llab-quvvatlaydigan tarzda tanlanishi zarur. Masalan, mashg'ulotning boshida ko'proq eshituv mashqlari, audio-materiallar, qo'shiqlar qo'llanilishi, keyinchalik vizual ko'maklar va harakatli o'yinlar yordamida so'zlar mustahkamlanishi, yakunda esa kichik dialoglar orqali muloqot ko'nikmasi rivojlantirilishi samarali natija beradi.

Samarali metodlarning eng asosiylari qatoriga o'yin texnologiyalari kiradi. O'yin faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasining tabiiy asosini tashkil etadi. Bola o'yin orqali muloqotga kirishadi, til birliklarini amalda qo'llaydi, so'zlarni eslab qoladi va buni majburiy o'rganish deb qabul qilmaydi. Leksik o'yinlar orqali ranglar, hayvonlar, buyumlar, harakatlar va kundalik nutq birikmalarini o'rganish osonlashadi. "What's this?", "Find the toy", "Show me the color" kabi o'yinlar so'z boyligini oshirishga xizmat qiladi. Harakatli o'yinlar, masalan, "Jump", "Clap your hands",

“Stand up” kabi buyruqlar asosidagi o‘yinlar esa eshituv idrokining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bunday o‘yinlar bolaning tilga nisbatan qiziqishini oshiradi, mashg‘ulotni jonlantiradi, bola faol qatnashgan holda o‘rganishga intiladi.

Rolli o‘yinlar ham til kompetensiyasini shakllantirishda alohida ahamiyatga ega. Ular orqali bola real hayotdagi vaziyatlarga mos ravishda til birliklarini qo‘llashga o‘rganadi. Masalan, “Shop” (do‘kon), “Family” (oila), “Doctor” (shifokor), “School” (maktab) kabi ssenariylar bola nutqini rivojlantirishga yordam beradi. Rolli o‘yinlarda bola o‘z-o‘zidan tilni qo‘llaydi, savol berish, javob qaytarish, buyum nomlarini aytish, tanishtirish kabi kommunikativ faoliyatga kirishadi. Bunday mashg‘ulotlar dialogik nutqni rivojlantirishning eng samarali metodlaridan biri hisoblanadi, chunki bola muloqot holatida real nutq tajribasini o‘zlashtiradi.

Multimediya vositalarining qo‘llanilishi ham samarali metodlar qatoridan o‘rin oladi. Video-darsliklar, animatsiyalar, audio qo‘shiqlar, elektron kartochkalar, interaktiv dasturlar bolalarning diqqatini jalb qilishda juda samarali. Bolalar tasvirlar, harakatlar va tovushlarni birgalikda ko‘rib, eshitib o‘rganadilar. Bu jarayon vizual, eshituv va motor idrokning birgalikda faol ishlashiga turtki bo‘ladi. Multimediya vositalari talaffuzni shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega, chunki bola to‘g‘ri talaffuz namunalarini eshitadi, intonatsiya, urg‘u, ritm kabi fonetik xususiyatlarni amaliy misollarda qabul qiladi. Shuningdek, interaktiv videolar orqali bolalar buyruqlarni bajaradi, savollarga javob beradi, bu esa mashg‘ulotning samaradorligini oshiradi.

Kommunikativ yondashuv xorijiy til kompetensiyasini shakllantirishda asosiy metodlardan biri hisoblanadi. Bu yondashuvning mohiyati tilni muloqot vositasi sifatida o‘rgatishga asoslanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun bu yondashuv tilni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash imkonini beruvchi kichik dialoglar, savol-javoblar, salomlashish, tanishtirish, buyruqlarni berish va bajarish kabi elementar kommunikativ harakatlardan iborat bo‘ladi. Pedagog mashg‘ulot davomida ko‘proq xorijiy tilda gapirishi, so‘zlarni vizual ko‘rsatib, takrorlashni rag‘batlantirishi, bolalarni kichik juftliklarda ishlashga jalb etishi til o‘zlashtirish jarayonini kuchaytiradi.

Xorijiy tilni o‘rgatishda metodlarning samarali ishlashi uchun muhitning to‘g‘ri tashkil etilishi ham muhimdir. Guruhda tilga oid burchaklar, rasmlar, kartochkalar, rangli maketlar, predmetlar qo‘llanishi mavzuning mazmunini bolaga yaqqol ko‘rsatadi. Masalan, “family”, “animals”, “toys”, “food”, “actions” kabi mavzular bo‘yicha ko‘rgazmali materiallar bolalarning fikrlashi va so‘zlarni eslab qolishini osonlashtiradi. Pedagogning nutqi sodda, aniq va esda qoladigan bo‘lishi, bir xil

soʻzlarni turli kontekstlarda takrorlab ishlatishi kerak. Takrorlash tilni oʻzlashtirishning tabiiy mexanizmidir.

Bolaning emotsional holati ham samaradorlikka taʼsir etadi. Stress, majburlash yoki keskin intizom bolalarning tilga boʻlgan qiziqishini pasaytiradi. Aksincha, quvnoq, ragʻbatlantiruvchi, erkin muloqotga asoslangan darslar bolada motivatsiyani oshiradi. “Well done!”, “Good job!”, “Very nice!” kabi ragʻbatlantiruvchi iboralar bolaning ishtirokini kuchaytiradi va oʻziga ishonchini oshiradi.

Samarali metodlar birgalikda qoʻllanganda, til oʻrganish jarayoni tizimli va samarali boʻladi. Oʻyin, multimediya, kommunikativ yondashuv, vizual vositalar, takrorlash mashqlari, kichik dialoglar va harakat asosidagi mashgʻulotlar oʻzaro integratsiya qilinsa, bola tilni nafaqat yodlaydi, balki amaliy muloqotda qoʻllay boshlaydi. Bunday jarayon til kompetensiyalarini tabiiy shakllantiradi, bolada tilga nisbatan ijobiy munosabat va yuqori motivatsiya hosil qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda xorijiy til kompetensiyalarini shakllantirish jarayoni koʻp qirrali boʻlib, pedagogik, psixologik va lingvistik omillarning oʻzaro uygʻunlashuvi orqali amalga oshadi. Tadqiqot shuni koʻrsatadiki, bolalarga xorijiy tilni oʻrgatishda anʼanaviy yodlash va grammatik mashqlar kam samarali boʻlib, oʻyin texnologiyalari, kommunikativ yondashuv, multimediya vositalari va TPR metodlari eng yuqori natijani beradi. Erta yoshdagi bolalar tilni tabiiy muhitga yaqin sharoitda, harakat, koʻrish, eshitish va muloqot orqali oʻzlashtiradi. Shu sababli mashgʻulotlar mazmuni bolalarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va individual rivojlanishiga mos ravishda tashkil etilishi lozim.

Interaktiv oʻyinlar, situatsion sahnalashtirish, rolli mashqlar, vizual kartochkalar va audio-vizual materiallar bolalarda eshituv, talaffuz, soʻz boyligi va sodda muloqot koʻnikmalarini samarali rivojlantiradi. Shuningdek, pedagogning kasbiy mahorati, nutqi, metodik savodxonligi, kreativ yondashuvi ham oʻquv jarayonining sifatiga bevosita taʼsir koʻrsatadi. Ota-onalar bilan hamkorlik esa oʻrgatilayotgan tilni mustahkamlashning qoʻshimcha kafolati boʻlib xizmat qiladi.

Umuman olganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda xorijiy til kompetensiyalarini shakllantirish amaliy taʼlim jarayonida toʻgʻri tanlangan metodlar, didaktik vositalar va pedagogik innovatsiyalar orqali amalga oshirilsa, bola tilni tabiiy, qiziqarli va samarali tarzda egallaydi. Ushbu yondashuvlar kelgusida ularning maktab taʼlimida ham muvaffaqiyatli rivojlanishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Cameron, L. *Teaching Languages to Young Learners*. Cambridge University Press, 2001.
2. Pinter, A. *Children Learning Second Languages*. Palgrave Macmillan, 2011.
3. Harmer, J. *The Practice of English Language Teaching*. Pearson, 2015.
4. Phillips, S. *Young Learners*. Oxford University Press, 1993.
5. Brewster, J., Ellis, G., Girard, D. *The Primary English Teacher's Guide*. Penguin Books, 2002.
6. Scott, W.A., Ytreberg, L. *Teaching English to Children*. Longman, 2009.
7. Moon, J. *Children Learning English*. Macmillan Publishers, 2005.
8. Richards, J. C., Rodgers, T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press, 2014.
9. Shin, J. K., Crandall, J. *Teaching Young Learners English*. National Geographic Learning, 2014.
10. Ellis, R. *Second Language Acquisition*. Oxford University Press, 2016.